

HISTORIEN BAG

Genforeningen 1920

Da Tyskland taber 1. Verdenskrig får Danmark mulighed for at få tabt land tilbage. Her er historien bag en helt særlig grænse og den politik, som i 1920 ledte til Danmarks genforening med Nordslesvig.

Danmark mister hertugdømmerne

Danmark tabte krigen i 1864 og afstod med Wiener-freden hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. I 1867 blev hertugdømmerne indlemmet i kongeriget Preussen. I 1871 blev de også en del af det nye tyske kejserrige. Den nordlige del af Slesvig kaldtes dengang Nordslesvig, i dag kaldes den Sønderjylland.

Her boede der folk, som talte dansk og som følte sig som danskere og som hellere ville høre til Danmark end til Tyskland. I 1867 udgjorde de flertallet af befolkningen ned til en linje, som gik nord om Tønder og syd om Flensborg. De satte deres håb til Paragraf

Fem i den fredstraktat, som blev indgået, efter at Preussen havde sejret over Østrig i en kort krig i sommeren 1866.

Paragraffen stillede de danske sønderjyder i udsigt, at de ved en folkeafstemning skulle afgøre, om de ville høre til Danmark eller forblive ved Tyskland. Imidlertid blev afstemningen ikke holdt. I 1878 blev bestemmelsen slettet. Det ramte de danske sønderjyder hårdt.

Fortyskningen af Nordslesvig

I de første to årtier efter 1864 gik Preussen kun langsomt frem med at fortyske Sønderjylland. Staten krævede, at de danske sønderjyder

var loyale mod myndighederne og ikke agiterede for genforening med Danmark – men de behøvede ikke at blive tyskere.

Fra 1880erne ændrede dette sig. I 1888 blev tysk det eneste tilladte sprog i skolen, bortset fra i de få religionstimer. Danske privatskoler blev lukket. Kort efter begyndte private tyske kredse og den preussiske stat at opkøbe små og store gårde fra danske landmænd for at videresælge dem eller udleje dem til tyske landmænd.

Sønderjyderne ruster sig i foreninger

De danske sønderjyder måtte indstille sig på, at kampen mod

Øverst fra venstre:

Illustration af Clausen-linjens placering

Valgplakat fra 1920, tegnet af Rasmus Christiansen

Portræt af H.P. Hanssen (Foto: Det kgl. Bibliotek)

fortyskningen blev langvarig, og at de måtte gøre mere for at bevare deres danske identitet og områdets danske karakter. De organiserede sig derfor i store og små nationale foreninger: Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig (1880), Vælgerforeningen for

Nordslesvig (1888) og Den nordslesvigske Skoleforening (1892).

Dertil kom mange lokale foredragsforeninger, ungdomsforeninger, gymnastikforeninger m.m., og der blev bygget forsamlingshuse for de dansksindede rundt omkring i sognene.

Hovedkraften i dette arbejde var Hans Peter Hanssen (1862-1936). Han ville fremtidssikre danskheden indtil den dag, hvor der blev mulighed for en afstemning, sandsynligvis efter et tysk nederlag i en større europæisk krig. Han ville endvidere knytte de danske sønderjyder tæt-

tere sammen med danskerne nord for Kongeåen, så de identificerede sig med det moderne Danmark i stedet for Danmark før 1864. Han ville endelig arbejde politisk til gavn for de danske sønderjyder. I 1896 blev han medlem af den preussiske landdag og i 1906 af den tyske rigsdag.

De tysksindede i Sønderjylland organiserede sig tilsvarende med Den tyske Forening for det nordlige Slesvig som hovedorganisation. Her dyrkede de troskaben mod kejseren og Det tyske Rige.

Køller-politikken

Den preussiske stat skærpede undertrykkelsen af de danske sønderjyder. Særlig i årene 1898-1901 under den såkaldte Køllerpolitik, opkaldt efter den preussiske overpræsident for provinsen Slesvig-Holsten Ernst M. von Köller. Den bestod i masseudvisninger af dansksindede nordslesvigere, forbud mod danske foreninger m.m. Selv om danskheden blev presset tilbage, var der dog stadig et dansk flertal i Sønderjylland, da 1. Verdenskrig brød ud i 1914.

1. Verdenskrig

Under krigen 1914-1918 måtte også de dansksindede unge og yngre mænd gøre tjeneste på tysk side. Der var danske sønderjyder med overalt på krigens mange fronter, men flest på Vestfronten.

Der faldt ca. 6.000 sønderjyder og ca. 4.000 blev krigsinvalidere. Sønderjyderne mistede dobbelt så mange soldater, som hele Danmark mistede i krigen i 1864. På hjemmefronten var dagligdagen vanskelig. Kvinder, børn og gamle måtte

erstatte soldaternes arbejdskraft. Særlig i byerne var der mangel på mad, sæbe, tøj og brændsel mm. Længslen efter fred var stor. I efteråret 1918 var tiden inde. Tyskland tabte krigen.

Grænsestriden

Der gik ikke lang tid, før danskerne i Sønderjylland og i Danmark blev indbyrdes uenige om, hvor den nye grænse skulle gå. I løbet af efteråret og vinteren 1918-1919 dannede der sig tre forskellige holdninger til grænsespørgsmålet.

Aabenraa-folkene holdt fast ved Aabenraa-resolutionen og folkenes selvbestemmelsesret som grundlag for grænsedragningen. Deres leder var H.P. Hanssen. De lagde vægt på, at der ikke kom flere tysksindede og tysktalende med til Danmark, end landet kunne integrere. Kom der for mange med, ville der være et varigt konfliktstof mellem danskere og tyskere. Da man regnede med, at Tyskland igen ville blive en stormagt, måtte man frygte for tysk indblanding. Desuden ville Danmark ikke opnå at blive en nationalstat, dvs. en stat, hvor stort set alle danskere boede, og hvor der stort set kun boede danskere.

Dannevirke-mændene krævede derimod en grænse langs med den historiske grænsevold nede i Sydslesvig mellem Slesvig by og Husum. De slog på Danmarks historiske ret til hertugdømmet Slesvig, som gik tilbage til vikingetid og tidlig middelalder. Dengang nåede dansk sprog og bebyggelse ned til Dannevirke.

Dannevirke-mændene så dermed bort fra den nationale forskydning,

som var sket siden middelalderen, idet tysk sprog og sindelag var trængt frem til Kruså-Tønder-linjen. De skød folkenes selvbestemmelsesret til side som grundlag for den nye grænse. De håbede i stedet på, at de allierede og her navnlig Frankrig ville diktere en grænse langs med Dannevirke. De regnede nemlig med, at de allierede ville kræve Kielerkanalen internationaliseret og omgivet af en international zone, som sydfra ville støde op til Dannevirke-linjen.

Flensborg-folkene var mere positive over for folkenes selvbestemmelsesret. Dels slog de på, at der havde været dansk flertal i Flensborg i 1867, dels håbede de på, at der kunne blive det igen, når en dansk agitation kunne udfolde sig frit. De regnede også med, at mange ville stemme dansk for at komme bort fra tysk nød og kaos.

Efterhånden som det viste sig, at flertallet nok ville forblive tysk, gik flensborg-folkene over til at kræve Flensborg med til Danmark uanset udfaldet af folkeafstemningen. Det gjaldt også efter, at afstemningen den 14. marts 1920 viste et tysk flertal i byen på 75 %.

Zoneinddeling

Den danske historiker H.V. Clausen (1861-1937) var i de unge år en nær ven af H.P. Hanssen. Med hjælp fra de lokale danske tillidsmænd førte han detaljerede lister over de sønderjyske landmænd og deres hjemmesprog og nationale sindelag, jordejendom og meget mere.

På grundlag af disse studier vidste Clausen, hvor langt mod syd dansk sprog og sindelag gik. I 1901 indtegnede han på grundlag af disse

studier ”Nordslesvigs sydgrænse” på et kort i Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie.

Ud over sprog og sindelag lagde Clausen også vægt på, at grænsen var i pagt med landskabet. Han fremhævede derfor, at ”Clausen-linjen” gik gennem øde egne. Mod vest var det marsk og enge, midt i landet var det hede og kær og mod øst var det skov. Clausen lod dog grænselinjen standse lige vest for landsbyen Frøslev. Dermed lod han det stå åbent, om grænsen skulle gå nord om Flensborg og ud i Flensborg Fjord ved Kobbermøllebugten, eller om grænsen skulle gå syd om byen. Det skyldtes utvivlsomt et politisk hensyn. I virkeligheden var hverken Clausen eller H.P. Hanssen på dette tidspunkt i tvivl om, at Flensborg var gået tabt for danskheden. I 1918 forlængede H.P. Hanssen derfor linjen, så den gik nord om Flensborg.

H.P. Hanssen

H.P. Hanssen (1862-1936) var de danske sønderjydere ledende skikkelse. Allerede under krigen forberedte han sig på, at et tysk nederlag kunne bane vej for Sønderjyllands genforening med Danmark.

Da nederlaget kom i oktober 1918, var folkenes selvbestemmelsesret hans mål. Han ønskede en grænse nord om Flensborg og syd om Tønder (H. V. Clausens linje) godkendt gennem en folkeafstemning. Den 23. oktober krævede han i den tyske rigsdag grænsespørgsmålet løst ved en folkeafstemning i henhold til Paragraf Fem.

Den 17. november kunne H. P. Hanssen fra Folkehjems balkon i Aabenraa fortælle menneskemængden om Vælgerforeningens Aabenraa-resolution og forsikre folk om, at vejen for en genforening med Danmark lå åben. Ved at henvende sig til den danske regering opnåede han, at de danske sønderjydere ønske blev bragt frem for fredskonferencen i Versailles.

1918-20 måtte H. P. Hanssen kæmpe mod stærke kræfter, der rejste sig mod hans moderate grænsepolitik og uden hensyntagen til befolkningens sindelag krævede en grænse ved Dannevirke eller i det mindste syd om Flensborg. Under den nationalistiske storm, der rejste sig, blev han udsat for mange fornærmelser. Bedre blev det ikke, da han i juni 1919 lod sig optage i det radikale ministerium Zahle som midlertidig minister for sønderjyske anliggender. Som minister lagde han et stort arbejde i at forberede Sønderjyllands indlemmelse i Danmark.

To folkeafstemninger

Folkeafstemningerne den 10. februar og 14. marts 1920 bekræftede H. P. Hanssens grænselinje, men ligesom det øvrige ministerium blev han også afskediget af Christian X den 29. marts 1920.

Forud for genforeningsfestlighederne forhindrede Flensborg-folk, at H.P. Hanssen bød Christian X velkommen til Sønderjylland, da kongen red over den gamle grænse ved Christiansfeld den 10. juli. De forsøgte også at forhindre ham i at tale ved genforeningsfesten på Dybbøl den 11. juli. Kun ved

resolut indgriben fra sin ven Nis Nissen kom han alligevel til at tale, men tilsidesættelsen fortsatte i de følgende dage.

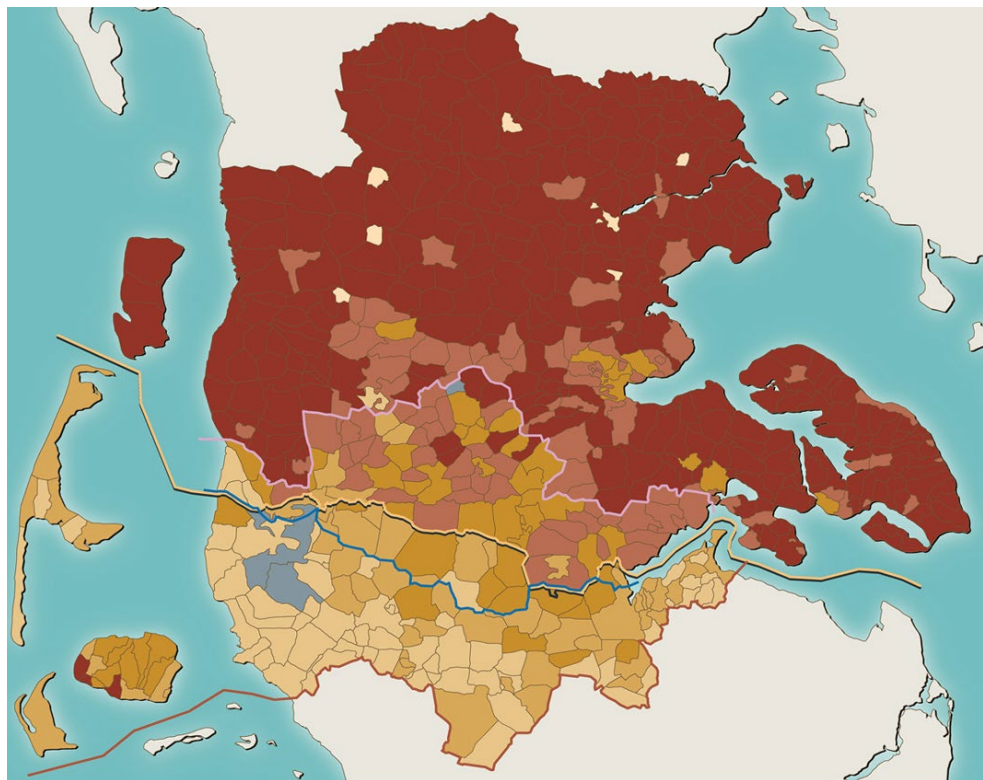
Efter Genforeningen var H.P. Hanssen formand for Sprogforeningen. I årene 1924-26 var han folketingsmedlem for Venstre, men han blev aldrig partipolitiker. I 1933 gik han skarpt i rette med nazismen i Tyskland og slesvig-holstenske nazisters storm mod den dansk-tyske grænse af 1920, og han stillede sig i spidsen for de danske sønderjydere protest. Han døde i 1936.

Grænser i verden

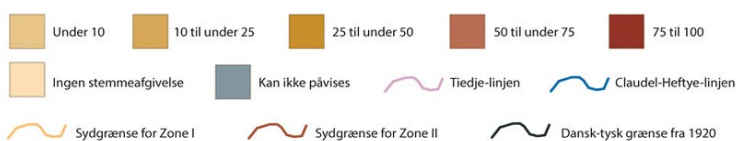
Sønderjylland var ikke det eneste sted, hvor grænserne blev forandret efter den Første Verdenskrig. De store imperier med flere nationaliteter blev opløst til fordel for nationalstater.

Ruslands opløsning førte i 1917-1918 til at Finland, Estland, Letland, Litauen og Polen opstod som selvstændige stater. Fredstraktaterne mellem de allierede og centralmagterne førte til oprettelse af Tjekkoslaviet som selvstændig stat. Et stærkt reduceret Ungarn blev helt uafhængigt af Østrig. Jugoslavien opstod som et forenet kongerige for serber, kroater og slovenere. Uden for traktaterne tilkæmpede Irland sig i 1922 status som britisk dominion og i 1937 fik irerne fuld selvstændighed fra Storbritannien, som dog beholdt Nordirland.

Sønderjylland var heller ikke det eneste sted, hvor der blev holdt folkeafstemning om grænsen. I Allenstein i Østpreussen og i

Stemmeandel for Danmark i %

Kortet viser fordelingen af de danske stemmer ved folkeafstemningerne den 10. februar og 14. marts 1920. Kortet er tegnet af Jørgen Andersen og bragt i Sønderjyllands historie, 2009, bd.2.

Marienwerder i Vestpreussen stemte store flertal for at blive ved Tyskland. Kun tre landsbyer kom til Polen. Øvre Schlesien blev efter en afstemning delt mellem Tyskland og Polen. I Kärnten stemte flertallet for at forblive ved Østrig i stedet for at blive afstået til Slovenien. I Burgenland stemte flertallet derimod for at blive i Ungarn frem for at komme til Østrig. I Saar skete afstemningen først i 1935. Den faldt ud til tysk fordel.

Også i vor tid bliver folkeafstemninger undertiden brugt til at løse nationalitetskonflikter. Folkenes selvbestemmelsesret er stadig en

faktor i den internationale politik. Stormagterne og de internationale organisationer er imidlertid ikke meget for at ændre på de eksisterende stater og deres grænser.

I 2011 blev Sydsudan dog uafhængigt af Sudan ved en folkeafstemning. I 2014 var der afstemning i Skotland om uafhængighed fra Storbritannien, som viste et lille flertal for at forblive i UK.

Samme år stemte et flertal af indbyggerne på Krim for at blive indlemmet i Rusland. Afstemningen skete imidlertid med en meget kort frist uden mulighed for en fair

valgkamp. Der var ingen international kontrol. Krimafstemningen levede derfor ikke op til demokratisk standard.

I 2017 iværksatte regionalregeringen i Catalonien en afstemning om uafhængighed fra Spanien. Den spanske centralregering i Madrid søgte at forhindre afstemningen med magt. Et stort flertal gik ind for uafhængighed, men valgdeltagelsen var beskeden og resultatet omdiskuteret.